

HORDA (116) sb f

horda (88), **orda** (27); horda *MiechGlab* (23), *MurzNT* (2), *Leop* (2), *GrzegRóżn*, *GórnDworz*, *RejZwierc*, *StryjWjaz*, *SkarŻyw*, *KochTr*, *StryjKron* (31), *KochSz*, *ReszPrz*, *BielSjem*, *KochPieś*, *KochAp*, *WujNT*, *GrabPospR* (3); orda *OrzList*, *OrzQuin* (2), *Prot* (2), *PowodPr*; horda : orda *LibLeg* (2 : 1), *KrowObr* (2 : 18), *BielKron* (11 : 1), *KołąkCath* (1 : 1).

o oraz a jasne.

sg N horda (26). ◇ G hordy (29). ◇ D hordzie (2). ◇ A hordę (7). ◇ I hordą (20). ◇ L hordzie (3).
◇ pl N hordy (7). ◇ G h(o)rd (6). ◇ D hord(a)m (1). ◇ A hordy (6). ◇ I hordami (5). ◇ L hordách (3); -ách (1) *KochTr*; -ách : -ach *StryjKron* (1 : 1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVII i XIX w.

1. *Organizacja społeczna ludów prymitywnych prowadzących koczowniczy tryb życia* (83) : [Wapowski pisał, iż Lech i Czech] nie z Dalmáciey álbo Kárwáciey thu przyłzli w kráiny Niemieckie/ [...] ále z Rułkich kráin/ kthorzy ná ten čás łzeroce obywałi w wielkich polách miedzy rzekámi/ Wohłá á Dnieprem/ [...] w przyległóściách z Mołkwą á żyli obyczáiem pogáńłkim ná ten čás iáko dziś Tátárowie/ mieli łwe ordy ołobne y łprawce. *BielKron* 336, 336 [3 r.].

W połączeniu z przymiotnikiem oznaczającym przynależność szczepową [horda + przymiotnik (2)] (2): Drugie hordy Słowiáńłkie obrociły łie ku záchodu Słóńcá w Niemieckie kráiny *BielKron* 336; *RejZwierc* 185v.

a. *Plemię lub szczep Tatarów, ludność państwa (chanatu) pozostająca pod panowaniem księcia (chana); także na oznaczenie terytorium: tatarski obóz wojskowy, kwatery chana; siedziba ludności należącej do chanatu; tatarskie wojsko, hufce; coetus a. civitas a. res publica a. provincia Tartarorum* Cn (77) : [Kajdan hetman] zburzywłzy ziemie/ Bołznię/ Serwiá y Bulgariá, zołtał łie v Dunaia ázeby horda Czarzowa nadełzła. *MiechGlab* 17; Iełt piáta Horda ktorá Kozaki zowá ale ta Czarza niema. *MiechGlab* 28; Woyłko wielkie Tatarłkie, z wiela hord zebrane *MiechGlab* 32, 6, 28 [2 r.], 74, 75; O Kxyandza Bielłkiego bandziełł się dowyadowal czo tham v Cefzarza spravoval, a kthorem vmyłlem y zykiem dopuszczenyem Cefarlłkim do Hordy yełdzil. *LibLeg* 7/36; w Tátárłkich Kráinach Krolow wiela moźnych/ álbo Carzow/ ktorzy włzyłcy wielkiego Chamá łá połłuzni: Są thák moźni/ iż káždy s nich moźe miec hordy łwoiey łto tyłiac. *BielKron* 439, 439 [2 r.]; *GórnDworz* Pv; *KochTr* 23; Hordę iednę do Litwy Witołd przyprowadził *StryjKron* 507; Ale niz łię náłzy ná Tátáry zgotowáli/ oni z wielkim plonem do Hordy vłzli. *StryjKron* 617, 370, 507 [2 r.], 617, 677, 682 (13); *KochPieś* 37; *KochAp* 5; Náten čás ci dwa brácia Tátárow gromili/ Ze zádnego do Ordy żywo nie pułłili. *KołąkCath* A4, A4v.

W połączeniu z przymiotnikiem określającym siedzibę hordy lub jej przynależność szczepową a. plemienną, także nazwę chanatu [horda + przymiotnik (14), przymiotnik + horda (14)] (28): Horda Zawołłka *MiechGlab* **; Nohayłka horda. *MiechGlab* **3v, 23, 28, 64, 74 [2 r.], 75 [3 r.]; Hordá Kázáńłka thá iełt nablíłzłza Mołkwy *BielKron* 439v, 439, 439v; [Włodzimierz] Połowcow/ pogánow kilo kroc poráził/ y Genuenłow Włochow/ ktorzy wten čás w Taurice gdzie dziś Prekopłka hordá pánowáli *StryjKron* 210; a Wnuk Battego [...] w Zawołłkiey/ w Prekopłkiey y Krymłkiey Hordzie pánował. *StryjKron* 416, 61, 91, 105, 269, 507 (15).

Wyrażenia: »tatarska, Tatarow horda« [szyk 15 : 3] (11 : 7): *MiechGlab* *8v, 28, 32, 74 [2 r.], 75; Czar Tureczky poślal Czavřza do Czarza Thatarŕkyego y do wřzitkych hord Tatarŕkych. *LibLeg* 11/184; *BielKron* 439v; *OrzQuin* R2v; *Prot Cv*; *StryjWjaz* Av; całą Hordę Tátárov Witołd do Litwy w ten czās przygnał *StryjKron* 507, 416, 507; *GrabPospR* K4, N2, N3; *PowodPr* 8.

»wiel(i)ka horda« (3): [*Tatarzy*] złączyli ŕie z wielką hordą Czarza ich Batego ktory iuż był do Węgier pociągnął. *MiechGlab* 14, 28; Wyelykyey Ordi wyełkiego Czarza Sahibkyereya flowo. poczynamy ymyeniem wielkie⁸⁰ boga *LibLeg* 10/95.

Szeregi: »horda albo księstwo« (1): Gdy ŕie potym rozmnożył [*król Unchan*]/ wyrodzili ŕie ná rozmaity narod/ ktore zwano Mongale/ rozdzielili ŕie ná fiedm hord álbo Kfiętwá. Pierwřzå zwano Tátárŕkå/ od rzeki Tatar. *BielKron* 438v.

»horda, to jest uf« (1): CZtirzy ľå Hordy, to ieft, vphi Tatarow [*Hordae Thatarorum*] á tyloż też maia Hethmanow ktore Czarzami zowå. *MiechGlab* 28.

2. *wojsk. Jednostka taktyczna; oddział wojska w szyku bojowym; zastęp, rota, kohorta; cohors PolAnt, Cn; cuneus Vulg; agmen Cn (33)*: Tedy żołnierze ŕtarořcini/ wřziåwřzy Ieľufå na Rathuľz/ zgromadzili do niego wřzyľtkę (*marg*) hordę (-) rotę *MurzNT Matth* 27/27; Thedy rzekł do niego Dawid: Możeľz mie przywieřć ku tey Hordzie? *Leop* 1.Reg 30/15, 1.Reg 30/16.

Wyrażenie: »niewieřcia horda« = *wojsko uformowane z niewiařt (1)*: ABy náľzy mężowie nie chodzili z kordy/ Vćiekåć ŕie w krzywdåch ľwych do Niewieřćiey hordy. Bo ći náľzy mężowie ten obyczåy maia/ Iż fwe miecze y zbroie ná ŕię obracåia. *BielSjem* 22.

W przen (o szachach) (1): Więć go [*rycerz*] przy deľce/ by nie czuła hordå/ Cicho poľadzi: á ten zåś do kordå. *KochSz* B4.

Przen: Tłum, gromada, zgraja (pogardliwie, najczęściej w pismach polemicznych religijnych); agmen, caterva, famulatio, grex, pompa, stipatio, turba Cn (28): Abowiem [...] ŕtrocha dobrych muřiem do nieba iřć/ nie zwieľkå hordå *MurzNT* 28v.

horda kogo (3): KrowObr 6; Wyľłuchał go Pan Bog: ŕzedł iuľ ná on czås y mieyľce dyľputåcyey náznåćzone Arryulf/ z wielką y pyľznå hordå dworzan/ ľwych nářľadownikow *SkarŻyw* 390. *Cf* »orda mędrkow«.

Wyrażenia: »orda mędrkow« (1): Lęćz [!] onå niewidoma y zdrådna Bogini [*Fortuna*]/ Ktora więć złemu dobrze/ zle dobremu czyni. Iåkieř ná mię Stoiki ćicho nápråwiåľå/ Måľuczko mię tá ordå mędrkow nie zåbiľå. *Prot* A3v.

»orda papieżowa, księżej papieskiej, papieża rzymskiego« [szyk 3 : 3] (3 : 2 : 1): ktorzy w pånľtwåch/ w obzerľtwåch/ w cudzoľoľtwåch/ y w gånmråctwåch leżå/ iåko ieft wřzyľthka ordå kxieżey Papieľkiey. *KrowObr* 186v; Papieżowå Ordå ktora ieft. *KrowObr* Tt2v, 36, 37, 227, 235v.

Szeregi: »żadne hordy ani poczty« (1): co nas Heretykowie Papieźnikami zowia: ktorzych znåkw żadne nigdy heretyckie zgromådzenie nie znåło: żadne ich hordy/ åni poczty/ åni miały åni mieć mogły/ åni mieć będa/ åni mieć mogå. *ReszPrz* 14.

»[ktoř = przywódcå] z(e) (jego, swå, swojå) ordå; [ktoř] i ordå jego« (13; 4): owľzem Pa[p]ieľz z Biľkupy/ y ze wřzyľtkå ordå ŕwoia/ ieľth pierwřzego kořćioľå Rzymľkiego/ Apoľtoľkiego Apoľtåťå.

KrowObr A3v, B4, C4v, 181v, 187, 238v (13); *OrzList* d2v; *GrzegRóżn* K3v; *OrzQuin* Aa2v; *WujNT* 859.

Synonimy: 1. a. *księstwo, uf*; 2. *horsza, hufiec, poczet, rota, wojsko, zastęp*.

KN